

EMANUEL EN JOHN WAMBERSIE, CONSULS EN CARGADOORS TE ROTTERDAM

DOOR DRS. P. A. OUDEMAN

Inleiding

IN de eerste helft van de 19de eeuw hebben drie opeenvolgende generaties Wambersie als consul der Verenigde Staten te Rotterdam en als lid van een vooraanstaande cargadoorsfirma in belangrijke mate deelgenomen aan de ontwikkeling van handel en scheepvaart in de Maasstad.

We doelen op Emanuel Wambersie, vrijheidsstrijder onder Lafayette tijdens de Amerikaanse onafhankelijkheidsoorlog en later consul en cargadoor te Rotterdam. Diens zoon, John Wambersie, volgde zijn vader op in zijn ambt als consul en ook als partner in een cargadoorsfirma. Ditzelfde was het geval met de zoon van John Wambersie, August Andrew Wambersie, die eerst samen met zijn vader en na diens overlijden alleen het steeds groeiende cargadoorsbedrijf Wambersie en Zoon leidde. Deze laatste Wambersie was tientallen jaren vice-consul van de Verenigde Staten in Rotterdam. Hij was, in tegenstelling tot zijn grootvader en vader, die hun gehele leven de Amerikaanse nationaliteit behielden, Nederlander geworden. Op grond van de in dit opzicht geldende bepalingen kon A. A. Wambersie geen consul worden en alleen als vice-consul optreden.

We stellen ons voor in het hierna volgende enige bijzonderheden aan het licht te brengen over de omstandigheden waaronder Emanuel en John Wambersie hun ambt als consul der Verenigde Staten te Rotterdam hebben aanvaard.

Vervolgens willen we een indruk geven van de manier, waarop Emanuel en John Wambersie hun taak opvatten en uitvoerden door te citeren uit de rapporten die de beide consuls uitbrachten aan hun superieuren in Washington.

Tenslotte gaan we in op de zakelijke associaties van de Heren Wambersie met cargadoors in Rotterdam.

Daartoe werden archivalia en kranten in het Gemeentearchief van Rotterdam geraadpleegd. In de kranten vormden de advertenties, geplaatst door de cargadoors om bekend te maken dat een

schip met een bepaalde bestemming aan hun adres lag, een belangrijke bron van gegevens.

Aangezien vader en zoon Wambersie en hun partners zich ook bezig hielden met de landverhuizing naar Amerika, besluiten wij met het geven van een indruk van hun bemoeiingen in dit opzicht.

I Emanuel en John Wambersie

Over Emanuel Wambersie, 1761-1829, de stichter van de firma Wambersie, is slechts weinig met zekerheid bekend; de gegevens zijn schaars, maar voldoende sprekend om een beeld te geven van een veelbewogen leven in woelige tijden!

De herkomst van de familie Wambersie kan niet definitief worden vastgesteld, al lijkt het vrij zeker dat in de familienaam de ver-vlaamsing kan worden gezien van een plaatsnaam in het noorden van Frankrijk. In de omgeving van Lille namelijk, ligt een plaatsje Wambrechies, dat thans ongeveer 5000 inwoners telt en dat vroeger als 'Wanneberchies' werd uitgesproken. De oorsprong van deze plaatsnaam wordt op verschillende wijzen verklaard; kenners van de plaatselijke historie denken aan een gehucht Wambrack dat zijn naam kreeg van een bezitter Wambreck. Een andere verklaring sluit aan bij de vroegere uitspraak 'Wanneberchies' en ziet hierin een woord uit een oud Germaans dialect, dat zou betekenen: steriel, onvruchtbaar terrein. Weer anderen denken aan de Germaanse eigennaam: Winebert of Vuenebert; de vorm Vueneberchies zou naar hun mening reeds in 1174 voorkomen en betekenen: domein van Winebert.

Tenslotte is nog weer ouder een document dat in de archieven van Lille berust en dateert uit de tijd tussen 1105 en 1113 en waaruit blijkt dat het kapittel Saint-Pierre te Lille toen de revenuen van het altaar van Wampercis verkreeg. In het patois zou hiervan Wambrechies gemaakt zijn. Welke afleiding de juiste is, laten wij in het midden; zeker is, dat de kasteelheer van het kasteel Robert-sart, dat even ten zuiden van Wambrechies ligt, de heerlijke rechten over deze plaats uitoefende. Dit kasteel werd door de eerste heer Wambrechies, Engelaire de Wambrechies, reeds in 1162 bewoond. Het kasteel en de heerlijke rechten kwamen door vererving en verkoop successievelijk in bezit van verschillende adellijke families, die er ook resideerden. Het wapen van Wambrechies is afkomstig van de familie de Haynin, die tot 1664 het kasteel bezat.

In 1750 werd de familie de Broide eigenaar; daar deze familie te Mons (Bergen) verblijf hield, werd het kasteel sindsdien slechts bij speciale gelegenheden door de familie tijdelijk betrokken¹). Het ligt voor de hand, dat de volksmond de Franse plaats van herkomst 'Wambrechies' veranderde tot 'Wambersie' om een inwoner van Wambrechies aan te duiden, als deze zich in een vlaamssprekend gebied vestigde. De familienaam komt ook thans nog wel voor in België en Frankrijk, hoewel de spelling niet altijd dezelfde is.

Ons onderzoek naar de herkomst van de familie Wambersie heeft dit bevestigd.

Uit de doopregisters berustend in de archieven van de stad Binche (prov. Henegouwen) blijkt namelijk dat een familie Wamberchies omstreeks 1630 in deze plaats heeft gewoond. Een tak van deze familie woont daar thans nog; andere leden van deze familie zijn echter tussen 1640 en 1660 naar Ronse (Renaix) verhuisd. In de huwelijks- en doopregisters van deze plaats worden dezelfde personen nu eens aangeduid als Wamberchies, dan weer als Wambercy of Wambersie. De grootvader van Emanuel Wambersie, die ons vooral interesseert, is in Ronse gehuwd met Catharina Carpentier en werd ingeschreven als Jacques Wamberchies. De datum van dit huwelijk is onbekend. Wel weten we de geboortedatum van hun zoon Jacobus Ludovicus, die op 4 februari 1712 als Wambersie in de doopregisters van St. Martinus werd ingeschreven. Deze Jacobus Ludovicus Wambersie is naar Gent vertrokken en is tweemaal gehuwd geweest. De naam van zijn eerste echtgenote kennen we niet en evenmin is ons de datum van dit huwelijk bekend. We kennen alleen de naam van de tweede echtgenote, Angèle de Brouckère, de moeder van Emanuel Wambersie²).

Emanuel Wambersie dan, is geboren 11 oktober 1761, althans die dag gedoopt in de Sint-Baafskerk te Gent, volgens het register der akten van doop aldaar. Hij is de jongste van de vier kinderen, achtergelaten 'bij wijlent Sieur Jacques Wambersie' uit diens huwelijk met Angèle de Brouckère, die na zijn overlijden in 'den Staet en de Verklaere van Goede', gedateerd 15 juli 1778, worden genoemd³).

Vrij spoedig na het overlijden van zijn vader schijnt Emanuel Wambersie naar Noord-Amerika te zijn vertrokken, waar hij heeft

deelgenomen aan de Vrijheidsoorlog van de Amerikaanse kolonisten tegen Engeland. Naar mondelinge overlevering in de familie verluidt zou hij gestreden hebben aan de zijde van Lafayette. Deze Franse edelman leidde de vrijwilligers, die de Amerikanen steunden. Ook uit een bewaard gebleven brievenboek van Wambersie, dat hij gebruikte als copieboek van uitgaande brieven⁴), kan worden afgeleid, dat hij in de Vrijheidsoorlog aan Amerikaanse zijde stond.

Na afloop van de strijd vestigde hij zich in de plaats Augusta in de staat Georgia. Hij had in de Bay Street een groot huis in eigendom, dat bekend werd als Wambersie's Tavern en dat hij blijkbaar als hotel exploiteerde. Dat blijkt uit de verslagen van de zittingen van de conventie van 26 leden van de staat Georgia, die de Federale Constitutie in Wambersie's Tavern besprak van december 1787 tot februari 1788⁵). Deze conventie betaalde aan Wambersie £ 3,— per dag. De voorzitter van deze conventie en één van de leden daarvan waren grondeigenaren o.a. van St. Catherines Island. Zij verkochten gedeelten van hun bezit in die tijd aan Wambersie; later zou over de eigendom daarvan een geschil ontstaan. Overigens had Wambersie al andere stukken grond in zijn bezit; hij bezat een plantage te McIntosh County en was in 1785 lid van een Grand Jury in Richmond County⁶).

Vermoedelijk verbleef hij ook alleen 's winters in Augusta en was hij 's zomers op zijn andere bezittingen te vinden. Bovendien maakte hij als 'genteman of honour' deel uit van de gewapende macht. Hij diende bij de militie in Richmond County; zijn commandant was generaal John Twiggs en hij was ingedeeld bij het eerste bataljon. Dat eerste bataljon bestond uit een compagnie artillerie, vier compagnieën infanterie en een 'troop of horse'. Wambersie was bij de cavalerie ingedeeld in de rang van 1ste luitenant; hij kreeg zijn eerste aanstelling op 18 juni 1789⁷). De troop of horse onder commando van de kapitein Robert Watkins moest bescherming bieden tegen overvallen van Indianen vanuit het Zuiden. Wambersie nam ook deel aan de campagnes van 1790 en 1791.

Afgezien dan van deze perioden van dienst bij de militie, zou men alle aanleiding hebben te veronderstellen, dat Emanuel Wambersie voortaan als katoenplanter een betrekkelijk rustig leven zou gaan leiden. In 1794 evenwel verbleef Emanuel Wambersie niet meer in McIntosh County, maar vertoefde hij aan de andere zijde

Seaborn Jones 119th }
Augusta }

Savannah 17th Sept 1812

I am about commencing the
Hartweg & Commission business in this city, under
the general belief, that the war will be of short
duration, & in consequence commerce will revive &
our produce again command a tolerable price -
under these impressions, & with the hope of sharing
in the favor of my friends, & the Public, I trust
I may meet with some success -

I beg leave to recommend my self to your friendly
remembrance, with the assurance, that whatever
Business or Commission you may interest to my care
shall be faithfully, & punctually attended to

Edwards Rowell 119th }
near Augusta }

I am about commencing the
Hartweg & Commission business

John Swigg
near
Augusta

John Neal 119th }
near
Augusta }

Geo. Allen 119th }
near
Augusta }

Nicholas Mann 119th }
Augusta }

Major Wallen 119th }
Augusta }

van de Atlantische Oceaan en wel te Amsterdam, waar hij kooplieden aldaar voor de realisering van grootse plannen trachtte te winnen. De vrijheidsstrijd der Amerikaanse kolonisten had hier te lande diepe indruk gemaakt; men hoopte algemeen dat hun strijd tot een gunstige uitslag zou leiden. De sympathie met het streven naar onafhankelijkheid was zó groot, dat na het einde van de Vrijheidsoorlog een overdreven verwachting bestond van de mogelijkheden en omvang van de handel met de nieuwe staat. Zoals prof. dr. P. J. van Winter in een studie⁸⁾ heeft uiteengezet, veronderstelden koopmanskringen te Amsterdam, dat in het bijzonder investeringen in grond waar de verbouw van katoen mogelijk was, zeer rendabel zouden zijn. Zij ontvingen gaarne grondeigenaren uit Amerika of vertegenwoordigers daarvan – z.g. landagenten – op hun kantoren en kochten grote stukken land, waarvan zij alleen op grond van een beschrijving door de agent een indruk konden krijgen.

Ook Emanuel Wambersie behoorde tot de landagenten die in Amsterdam zaken trachtten te doen. De overeenkomsten die hij in opdracht van een zestal lastgevers met een invloedrijk koopmanshuis te Amsterdam in 1794 afsloot, zijn door prof. Van Winter uitvoerig beschreven zodat wij hierop niet zullen ingaan. Volgende is het te vermelden dat het ongetwijfeld in de bedoeling van Wambersie lag landverhuizers uit Hessen ertoe te brengen zich op zijn plantages te vestigen. Het contract dat de landverhuizers hadden afgesloten, werd door hen verbroken mede in verband met het gevaar van Indiaanse aanvallen⁹⁾. We volstaan met het vermelden van het eindresultaat van de onderneming. Deze eindigde in een financiële ramp. Reeds in 1799 werd aan $5\frac{1}{2}$ aandeel in de onderneming nog slechts f 1,— balanswaarde toegekend.

Na deze affaire leefde Wambersie een aantal jaren op zijn plantage en beperkte zich tot de katoenteelt. Door allerlei tegenslagen kon hij in het algemeen geen goede resultaten boeken. Mede daarom vervulde hij enkele eervolle ambten, waaruit tevens blijkt dat hij een algemeen geacht man was. Hij bekleedde enige jaren het ambt van vrederechter in Camden County¹⁰⁾ en was van 1802 tot 1810 'Justice of the Inferior Court' in McIntosh County¹¹⁾, welke functies hij vervulde omdat de katoenteelt die hem zeer teleur stelde, daarvoor de tijd liet. Hij bezat in McIntosh County de plantage Saperlo Main en in dezelfde omgeving Flandus en Emanuel Coun-

ty¹²). Op één van deze bezittingen moet zijn zoon John Wambersie geboren zijn. Vermoedelijk omstreeks 1806. Moeder van het kind was Phoebe Anne Charlton, met wie Emanuel in 1795 in Savannah gehuwd was. Hoewel Emanuel Wambersie op 17 september 1812 door middel van een circulaire zijn relaties mededeelde dat hij 'was about commencing the Factorage and commission business'¹³), bracht dit initiatief geen grote winsten. Wel slaagde Wambersie erin enkele malen zaken te doen met Nederlandse kooplieden, zoals wij uit zijn brieven kunnen afleiden.

Hij was zo teleurgesteld door zijn slechte ervaringen met de ka-toenteelt, dat hij een benoeming tot Amerikaans consul te Ostende aanvaardde. Hij kwam met zijn gezin, dat nu bestond uit drie zonen, namelijk John, Emanuel en Eugene, op 5 juli 1816 in Antwerpen aan. Ook nu richtte hij zich per circulaire tot zijn relaties en deelde hun mede dat hij naast zijn functie van consul van de Verenigde Staten van Amerika zowel te Antwerpen als te Ostende het beroep van commissionair zou blijven uitoefenen. Deze combinatie was niet ongewoon; in Amsterdam bijv. woonde Jan Willem van den Broek, die zowel het ambt van consul bekleedde als ook commissionair was en speciaal een plaats wilde veroveren in de handel op Amerika¹⁴).

De actieve consul-generaal van Amerika te Amsterdam stelde namelijk krachtige pogingen in het werk om de handelsbetrekkingen tussen beide landen weer op gang te krijgen. Hij slaagde erin een wijziging in de scheepvaartpolitiek van Amerika te bewerkstelligen. De politiek van scheepvaartprotectie, die de Amerikaanse regering zo lang had gevoerd, werd mede op aandringen van de diplomatieke vertegenwoordigers verlaten en het beginsel van reciprociteit, wederkerig gelijke rechten, werd in de wet van 3 maart 1815 vastgelegd. Nederland was het tweede land dat deze faciliteit van Amerika verkreeg. Desondanks werd de Amerikaanse vlag nog zelden in de Nederlandse havens gezien. De Amerikaanse consul te Amsterdam George Curtis rapporteerde in augustus 1815 aan Bourne, de consul-generaal van Amsterdam: 'The American business to this country is not very brilliant at this moment'. Emanuel Wambersie te Ostende kon dit beamen!

Op 22 juli 1816 had de familie Wambersie zich te Ostende gevestigd, maar Emanuel kreeg er weinig te doen. In 1816 en 1817

kon hij slechts de aankomst van twee Amerikaanse schepen rapporteren en in 1818 werd het Amerikaanse consulaat aldaar opgeheven¹⁵).

Enige tijd na de sluiting van het Amerikaanse consulaat te Ostende vertrok de familie naar Rotterdam. Dankzij het feit dat het Amerikaanse Ministerie van Buitenlandse Zaken zo welwillend was een microfilm te verstrekken van de rapporten van Emanuel Wambersie, gezonden aan zijn superieuren te Washington, zijn wij over zijn bewegingen ingelicht, hoewel de datering van de eerste brief enige onzekerheden oplevert¹⁶).

Wambersie deelt daarin mede dat gedurende het jaar 1819 38 Amerikaanse schepen te Rotterdam waren aangekomen. Hij tekent de brief met 'Commercial Agent'. De brief is gericht aan John Quincy Adams, Secretary of State, Washington¹⁷). De datering van deze brief, waarin hij opgave doet van zijn voorschotten ten behoeve van Amerikaanse zeelieden, is klaarblijkelijk een gevolg van een verschrijving. Boven de brief staat namelijk: Rotterdam, 5th January, waarna een jaartal volgt, dat gelezen kan worden als 1819 of als 1829. Beide interpretaties lijken onwaarschijnlijk; in 1819 verbleef de familie Wambersie op 5 januari nog te Ostende en het is niet aannemelijk dat hij in 1829 opgave zou doen van voorschotten over het jaar 1819! Het lijkt daarom plausibel dat hij bedoelde: 1820 en bij herlezing van zijn brief de vergissing bemerkte, maar de fout niet duidelijk genoeg herstelde. Hij vermeldt dan in de brief dat de bedragen 'beginning with the 17th of September last' door hem als voorschotten waren gegeven¹⁸). We mogen dus aannemen dat de familie Wambersie al vanaf 17 september 1819 te Rotterdam was gevestigd. Emanuel hield zich althans vanaf deze datum bezig met consulaire aangelegenheden.

Ook is er correspondentie die aansluit op de genoemde datum, evenals een mededeling in de Savannah Georgian van 19 oktober 1820, waarin een brief van de consul te Rotterdam van 20 juli 1820 was opgenomen.

Op 9 februari 1820 verkreeg Emanuel Wambersie de waardigheid van Amerikaans consul; daar Wambersie de Amerikaanse nationaliteit had verkregen, kon hij deze rang bekleden. Anderen, niet-Amerikanen, konden slechts tot vice-consul worden benoemd. Volgens het Extract uit het Naamregister der kooplieden, fabrikers, winkeliers enz. enz. der Stadt Rotterdam, een uitgave van

januari 1821, woonde Wambersie aan de Nieuwehaven no. 248 tegenover de ligplaatsen van de Keulse Vaart.

De jonge John Wambersie – geboren in 1806 – heeft dus vanaf 1819 in Rotterdam gewoond. Hij moet een levendige belangstelling gehad hebben voor het werk van zijn vader, want al vrij vroeg nam hij deel aan de werkzaamheden van de cargadoorsfirma waarin zijn vader als partner optrad.

Uit de rapporten van Emanuel en later van John Wambersie aan de minister van Buitenlandse Zaken in Washington krijgen wij een indruk van de bezigheden van een Amerikaanse consul te Rotterdam in de eerste helft van de 19de eeuw. Wambersie was verplicht elk half jaar opgave te doen van het aantal Amerikaanse schepen dat Rotterdam in die periode had aangedaan. Aanvankelijk behoefde hij geen overzicht van de aangevoerde lading te geven, maar later was hij daartoe wel verplicht en gaf hij bovendien nog commentaar als naar zijn mening de import van een bepaald artikel ongewoon hoog of laag was. Voorts gaf hij zonder uitstel berichten of geruchten door die Washington zijns inziens moesten bereiken. Voor zijn zorgvuldigheid in dit opzicht pleit wel het feit dat hij soms in zijn brieven berichten uit de Rotterdamsche Courant in vertaling doorgaf, maar niet vergat toch ook het knipsel erbij in te sluiten. Uit enkele voorbeelden van interessante brieven valt af te leiden dat de consul zijn taak nauwgezet vervulde.

Emanuel Wambersie zond op 1 juli 1820 zijn eerste halfjaarlijkse overzicht als consul te Rotterdam naar zijn superieur te Washington. Volgens een aantekening boven aan de brief werd dit schrijven op 4 oktober in Washington ontvangen. Hij wees er in zijn brief op dat het wenselijk zou zijn in de overzichten de ingevoerde hoeveelheden te vermelden. De Amerikaanse schepen die in Rotterdam waren gearriveerd, hadden geen retourlading kunnen krijgen, maar waren in ballast uitgevaren. Tenslotte bevestigde Wambersie de ontvangst van zijn benoeming tot consul te Rotterdam.

Op 18 september 1820 trof Wambersie een bericht van het Consulaat van Portugal in de Rotterdamsche Courant aan, waarin de vice-consul van het Verenigd Rijk van Portugal, Brazilië en Algarve mededeelde, dat hij in verband met 'de droevige gebeurtenissen, die onlangs in Portugal hebben plaats gehad', genooddaakt was 'daar de herstelling van de goede orde nog niet officieel bekend is',

het afgeven of visiteren van paspoorten voor Portugal te doen ophouden. Evenmin zouden scheepspapieren worden klaargemaakt. Wambersie deelde dit 19 september mede aan John Q. Adams en stelde deze ervan in kennis dat hij, in afwachting van nadere orders, eveneens geen paspoorten of scheepspapieren voor Portugal zou gereedmaken, daar blokkade der Portugese havens werd verwacht.

In een volgende brief, gedateerd 9 januari 1821, bevestigde Wambersie de ontvangst van een exemplaar van het boek van dr. Potter: *Memoir of Contagion*¹⁹), dat door verschillende 'Medical and Chirurgical Men' te Rotterdam inmiddels al was bekeken. Wambersie hoopte, dat de Nederlandse wetten op quarantaine, waaraan ook de Amerikaanse schepen onderworpen waren, zouden worden verzacht, indien de Nederlandse medische autoriteiten de maatregelen, die dr. Potter in dit opzicht voorstond, afdoende tegen besmetting zouden achten.

Gedurende het tweede halfjaar van 1820 hadden 47 Amerikaanse schepen Rotterdam aangedaan – véél meer dan in het daaraan voorafgaande jaar. Het grotere aantal schepen van dat jaar schreef Wambersie toe aan de toename van de tabaksimport; 8000 okschoufden tabak waren sinds 1 juli 1820 uit Amerika ingevoerd.

De eerste partner van Wambersie Sr. was Dionijs Burger Jr. Deze werd op 19 juni 1823 'geconstitueerd en volmagtig gemaakt' om gedurende de afwezigheid van Wambersie Sr. het consulaat waar te nemen²⁰). Deze volmacht was ruim gesteld en omvatte alle activiteiten door Wambersie zelf in zijn functie van consul verricht. De volmacht strekte zich zelfs uit tot het 'vervangen van Wambersie in al zijn verdere betrekkingen en omstandigheden', zoals het behartigen van diens belangen in Nederland en Europa, ontvangen en kwiteren, erfenissen, legaten en donatiën accepteren, aangetekende brieven op het postkantoor afhalen en verder om te 'accorderen, transigeren en te compromiteren' alsof Wambersie zelf aanwezig ware. Wambersie zelf was de oceaan overgestoken!

Het gebruikelijke halfjaarlijkse overzicht werd dus voor de tweede helft van het jaar 1823 door Dionijs Burger opgesteld. Overigens betekende dit niet dat de oude Wambersie zich niet met zijn functie bezig hield want hij schreef, toen hij in Savannah verbleef, aan John Adams een brief, die deze op 12 januari 1824 ont-

ving en waarin Wambersie een voorstel deed. Hij zette nl. uiteen dat een lid van de bemanning van een Amerikaans schip dat langer dan 48 uur zonder toestemming van boord bleef, zijn loon en kleding verbeurde. Wambersie stelde nu voor om al na 24 uur de kapitein te verplichten de consul van de ongeoorloofde afwezigheid van een schepeling in kennis te stellen. Hij drong er bovendien op aan de kapiteins het recht te ontnemen een zieke schepeling te ontslaan en hen te verplichten hun papieren bij de consul te deponeeren. Tenslotte adviseerde hij om de kapiteins een som geld te laten storten, bestemd voor medische hulp indien een zeeman door ziekte niet in staat zou zijn de retourreis mee te maken.

Deze adviezen, gegeven in een tijd waarin de zeeman in een buitenlandse haven geheel afhankelijk was van zijn kapitein, heer en meester op het schip, doen wel uitkomen dat Wambersie een open oog had voor de hulp en steun die een consul zou kunnen bieden aan landgenoten die in den vreemde in moeilijke omstandigheden zouden geraken. We zullen hieronder gelegenheid vinden om aan te tonen dat John Wambersie in dit opzicht geheel zijn vaders inzicht deelde aan de hand van een aantal gebeurtenissen neergelegd in de notariële akten, waarbij John Wambersie ongenoegen met zijn superieuren in Washington riskeerde.

In een boek over Georgia vinden we een aardige verwijzing naar een bezoek dat Wambersie Sr. tijdens dit laatste verblijf in Amerika aan vrienden heeft gebracht ²¹). 'Mr. Wambazee, a Belgian by birth, short, florid and fat' maakte in die moerassige kuststreek met zijn vele kreken gebruik van een boot, die door zes negers geroeid werd. Hij had gelogeed op het chatelet van een vicomte de Mentalet en daar brieven van vrijlating voor enkele negerslaven gebracht. Nu was hij, nadat de vrijgelaten negers hem een heerlijk maal hadden bereid, op weg naar Savannah en zou onderweg kamperen, eerst op St. Catharines Island en vervolgens op Green Island, dus in een gebied dat hij vroeger door en door gekend had.

De Savannah Republican van 25 mei 1825 bevatte een mededeling van het vertrek van de familie Wambersie naar Europa. Emanuel bleek op 1 januari 1826, nadat hij dus tweeëneenhalf jaar afwezig was geweest, weer in Rotterdam te verblijven. Het halfjaarlijks overzicht werd althans door hem getekend.

Hij zou niet veel overzichten meer samenstellen – het laatste van zijn hand is gedateerd 30 juni 1829 –, want op 6 oktober 1829

overleed hij te Aelter in de provincie Oost-Vlaanderen.

John Wambersie, die in die tijd ongeveer 23 jaar oud was, had in voldoende mate deelgenomen aan de werkzaamheden van zijn vader om hoop te kunnen koesteren als diens opvolger tot consul der Verenigde Staten te Rotterdam te worden benoemd. Sinds maart 1829 trad hij al op als consulaire agent en op 6 april 1829 gaf Emanuel Wambersie krachtens officiële akte een volledige volmacht in zaken aan zijn zoon.

Onmiddellijk na het overlijden van zijn vader ondernam John Wambersie de nodige stappen om een definitieve benoeming te verkrijgen. 'It is with deep regret, I have to announce you the decease of my revered father Mr. Emanuel Wambersie, late consul of the United States for this port. . . Leaving a widow and three sons, all born citizens of the United States', met deze woorden deelde John Wambersie in een brief van 12 oktober 1829 aan de Secretary of State, M. van Buren, het overlijden van zijn vader mede. In de brief volgde hierop de mededeling dat zijn vader hem reeds tot consulaire agent had benoemd waardoor hij volledig op de hoogte was van alles, wat tot de werkzaamheden van de consul behoorde. Hij verzocht daarom benoeming tot consul der Verenigde Staten te Rotterdam in zijn vader's plaats, belovende: 'To fulfill all the duties thereof with the most rigorous punctuality and to act in conformity with the dignity of the nation I may have the honour to represent'.

De jonge Wambersie had voldoende tact om deze brief eerst te zenden aan de gezant van de Verenigde Staten te Brussel, C. Hughes, die blijkbaar beloofd had hem in Washington voor de gevraagde post van consul aan te bevelen. Wambersie verzocht nu de gezant in beleefde termen zijn belofte gestand te doen en een 'highly valuable recommandation' aan zijn brief naar de Secretary of State toe te voegen ²²). De schrijver zou het zeer op prijs stellen indien mr. Hughes deze brief aan de Secretary of State nauwkeurig doorlas en hij stond hem zelfs toe wijzigingen aan te brengen als hij dat noodzakelijk of gewenst vond. Tenslotte vroeg Wambersie de gezant zijn tijdelijke benoeming tot consulaire agent te sanctioneren in afwachting van de uiteindelijke beslissing te Washington.

Mr. Hughes te Brussel was een man van zijn woord. Hij kweet zich gewillig van de zichzelf opgelegde taak. Hij uitte zich in op-

merkelijk lovende bewoordingen over John Wambersie: 'He is an active steady and honorable young man, well acquainted with the duties of the office; and entirely devoted to the honour and interests of his country'. Hij steunde de aanvraag van John Wambersie mede ten behoeve van mrs. Wambersie, over wie hij zich als volgt uitliet: 'Mrs. Wambersie is a very amiable and meritorious woman and I fear her pecuniary means to support her family are very poor. She is of an old and honorable family known for their patriotism, during the revolutionary war' ²³).

Deze brieven werden in het begin van december 1829 te Washington ontvangen. De overwegingen ten aanzien van John Wambersie leidden snel tot een voor hem gunstige beslissing: op de aanvraag van Wambersie werd op 14 december d.a.v. de aantekening gesteld (door mr. Van Buren): 'Let Mr. K. (waarschijnlijk een klerk) make out a commission and present it to the President with these papers' en op 21 december 1829 werd John Wambersie in de plaats van zijn vader benoemd tot consul van de Verenigde Staten te Rotterdam ²⁴).

Ook John Wambersie rapporteerde regelmatig naar Washington over de Amerikaanse scheepvaart naar en van Rotterdam. Hij was stellig een man, die niet snel van zijn stuk was te brengen. Dit blijkt wel uit een curieus conflict, zoals wij dat kunnen reconstrueren op basis van gegevens zowel in notariële akten te Rotterdam als in de brieven die naar Washington gezonden zijn.

Er ontstond namelijk in oktober 1834 een ongewoon geschil tussen de consul en de kapitein van een Amerikaanse brik. Uit de officiële bewoordingen van de akte die op 13 november 1834 verleden werd voor Mr. Pierre Gerard Dalen ²⁵), notaris te Rotterdam, blijkt, dat de kapitein van een Amerikaans schip hevig ontstemd was over het gedrag van de consul. De aanklager was de Heer William Kelly, scheepskapitein, wonende te Boston en kapitein van het Amerikaanse brikschip 'Hollander', dat in de Leuehaven lag. De notaris maakte een akte van protest op van William Kelly tegen John Wambersie, consul der Verenigde Staten van Amerika te Rotterdam.

De kapitein had overeenkomstig de Amerikaanse wet zijn scheepspapieren tegen reçu afgegeven aan de consul, John Wambersie. Gedurende de tijd dat het schip te Rotterdam lag, was de

consul verplicht de scheepspapieren onder zijn berusting te houden. De kapitein was nu gereed met zijn voorbereidingen voor de terugreis en wilde de scheepspapieren weer terug hebben, doch de consul weigerde de afgifte daarvan. Daardoor was de kapitein, die zijn vertrek niet langer kon of wilde uitstellen, gedupeerd en via de notaris sommeerde hij nu de consul de papieren terug te geven. Op de sommatie tot teruggave gaf de consul te kennen: 'Zolang door de equipage van kapitein Kelly de verklaring voor mij niet wordt afgelegd waartoe ik hem reeds enige dagen geleden heb aange- maand, zolang zullen ook zijn papieren niet aan hem worden af- gegeven'.

Toch bleek de consul minder zeker van zijn zaak te zijn dan men wel uit dit antwoord zou vermoeden, want hij weigerde dit ant- woord dat in de akte was opgenomen te ondertekenen. Hierop stelde de kapitein hem aansprakelijk voor alle nadelige gevolgen die de niet tijdige teruggave der papieren zou kunnen hebben. Bo- vendien werd de consul aansprakelijk gesteld voor alle kosten of schaden die de kapitein door het oponthoud zou lijden, zowel te Rotterdam als in de plaats van bestemming. Uit deze akte blijkt niet om welke belangrijke reden de consul de scheepspapieren on- der zich hield en evenmin waarom hij er zo op stond om een ver- klaring te horen van de equipage van de Amerikaanse brik. Trou- wens, kapitein Kelly maakte geen enkele zinspeling op de reden die hem ervan had weerhouden zijn bemanning de gevraagde verkla- ring te laten afleggen.

Gelukkig wordt ons dit alles duidelijk uit de uitvoerige brief ²⁶⁾, die de consul naar Washington zond om zijn handelwijze te ver- klaren. De consul bleek namelijk benaderd te zijn door Joshua Riddle, tweede officier van de 'Hollander'. Deze beklagde zich over de kapitein, die hem onder het voorwendsel van ongeoorloof- de afwezigheid van het schip zijn rang had ontnomen en hem 'voor de mast' had geplaatst als gewoon matroos. De consul had hem geadviseerd zich bij de beslissing van de kapitein neer te leggen en hij had tevens de kapitein gevraagd zich met zijn tweede officier te verzoenen. Toen deze weigerde aan dit verzoek gevolg te geven, had de consul hem gevraagd de leden van de equipage toe te staan verklaringen over het gebeurde voor hem af te leggen. Ook dit had de kapitein geweigerd, waarop de consul als laatste middel om zijn autoriteit te handhaven, hem wilde dwingen door de scheepspapie-

ren in te houden. De uitlatingen van de kapitein hadden de indruk van de consul bevestigd dat Riddle met onnodige hardheid was behandeld. De kapitein bleef echter weigerachtig ook maar één stap ter verzoening te doen en vertrok zonder papieren naar zee. De consul nu zond de scheepspapieren naar Washington en twijfelde er niet aan – zo drukte hij zich elegant uit – dat de autoriteiten overtuigd waren van het feit dat zijn gedrag bij deze gelegenheid door een diep geworteld besef van zijn officiële plichten was geïnspireerd.

Het vervolg van deze kwestie komt tot ons uit de beëdigde verklaringen die in Boston over deze aangelegenheid werden afgelegd. Kennelijk was ook kapitein Kelly niet zo zeker van zijn zaak. Het brikship 'Hollander' dat dus zonder scheepspapieren de overtocht over de Atlantische Oceaan had gewaagd, slaagde daarin ongehinderd, maar na aankomst te Boston haastten de kapitein en de eerste officier zich naar notaris Thomas A. Dexter. Op 29 december 1834 verklaarde kapitein Kelly dat de bewuste tweede officier, Joshua Riddle, zonder verlof het schip had verlaten en na vier uur in zodanige staat van dronkenschap ('Excessive use of Dutch Gins') was teruggekeerd, dat hij totaal ongeschikt was enig werk te doen. Bovendien had hij hevige ruzie gemaakt met de eerste officier, zodat de kapitein ter handhaving van de scheepdiscipline wel genoodzaakt was tot degradatie over te gaan. De kapitein was van mening dat aan het verzoek van de consul om de bemanning hierover te horen niet kon worden voldaan; hij had daarvoor als argument aangevoerd dat de belangen van de eigenaren van het schip door oponthoud zouden worden geschaad.

Het getuigenis van de eerste officier, George McComas, kwam wel met de verklaring van de kapitein overeen voorzover deze betrekking had op de dronkenschap van Riddle, die volgens McComas een 'altogether worthless fellow' was. Ten aanzien van de inmenging van de consul in deze zaak luidde zijn verklaring anders. Hij betoogde namelijk, dat de kapitein hem gezegd had de mannen maar naar de consul te laten gaan, indien en zodra hij ze op het schip kon missen. Aangezien hij echter bezig was het schip voor vertrek in gereedheid te brengen, had hij al zijn manschappen tot zijn beschikking moeten houden. Het is wel duidelijk dat deze beide verklaringen elkaar niet geheel dekken. De kapitein voert aan dat hij de belangen van de eigenaren niet wilde schaden. Maar

dit zou ook niet het geval geweest zijn als hij de verklaring waar de consul om vroeg wèl afgelegd zou hebben. De eerste officier daarentegen vertelt alleen dat hij de mannen niet (even) kon missen. In werkelijkheid zullen ze niet gewenst hebben dat de consul door de bemanning werd ingelicht over de manier waarop de kapitein het gezag aan boord dacht te moeten handhaven.

De eigenaren van de brik, mrs. Rates, waren buitengewoon verontwaardigd, en wel voornamelijk over de omstandigheid dat ze nu zo veel moeite moesten doen om een nieuw stel scheepspapieren te verkrijgen. Bovendien zou het schip niet zonder tijdverlies opnieuw kunnen uitvaren. Zij wezen er ook op in een brief aan de Secretary of State, John Forsythe, dat de aanleiding tot de maatregelen van de consul zeer triviaal was, maar dat zijn gewraakte handelwijze de ernstigste gevolgen had kunnen hebben. Immers, het schip had door ieder in beslag genomen kunnen worden en ook de assurantie was ongeldig. Het is niet bekend of het optreden van de consul verdere gevolgen heeft gehad. In ieder geval meed kapitein Kelly de haven van Rotterdam later niet. Eind februari 1835 lag hij met de 'Hollander' weer te Rotterdam met Boston andermaal als bestemming.

John Wambersie bekleedde het ambt van consul te Rotterdam tot 16 februari 1863. Zijn zoon August Andrew Wambersie, die Nederlands onderdaan was, kon slechts tot vice-consul worden benoemd omdat de rang van consul aan Amerikanen voorbehouden was. Zijn herbenoeming volgde in 1877.

II Emanuel en John Wambersie en hun associaties met cargadoors te Rotterdam

We zullen nu enige gegevens naar voren brengen over het cargadoorsbedrijf in de eerste helft van de 19de eeuw.

Het woord cargadoor is ontleend aan het Spaanse woord 'cargador' dat betekent: een koopman die zeehandel bedrijft, tevens persoon die voor zijn lastgevers schepen bevracht en lading in ontvangst neemt. Aldus luidt een mededeling van het Spaans-Portugees Ibero-Amerikaans Instituut te Utrecht. In het woordenboek der Nederlandse taal vinden wij bij 'cargasoen' (znw. onz.) en 'cargó' als betekenis vermeld: lading, vracht van een schip. Beide

woorden zijn afgeleid van het Spaanse woord 'cargador'. Het woord 'cargasoen' is in de 17de eeuw door de admiraliteit van Edam gebruikt, bijv. 'een cargasoen bestaande in 76 lasten rijs'; ook komt 'een redelijk cargasoentje' voor. Johan Hubner omschrijft in 1732 in De Staats- en Koeranten tolk, Leiden, het woord 'cargason' of 'cargazoen' als volgt: 'een Scheepslading, die een Koopman dus in een Schip pleegt te laden, dat of hij zelve, of waarmede zijn dienaar naar vreemde landen vertrekt, om bij het verkopen van die lading zijn voordeel te maken'. De hoofdfunctie van een cargadoor ligt in zijn bemiddeling bij het verkrijgen van een lading voor het schip dat aan zijn 'adres' ligt. Hij vervult de nodige formaliteiten bij in- en uitvoer, geeft hulp en raad aan kapitein en schepelingen, zorgt voor een goede stuwage van de goederen en voorziet desgewenst tevens in de behoefte aan opslagruimte, omdat er vaak tijdsverschil bestaat tussen de aankomstdatum van de ter verscheping aangeboden goederen en de datum waarop de goederen verscheept kunnen worden.

Op 13 juni 1820 zonden burgemeesters van Rotterdam een missive aan de gouverneur van Zuid-Holland, baron van der Duyn van Maasdam. Zij reageerden hiermee op diens verzoek om inlichtingen omtrent Emanuel Wambersie, consul der Verenigde Staten van Amerika te Rotterdam. Zij vermeldde dat zij de beste getuigenissen omtrent zijn persoon en gedrag hadden verkregen en tevens, dat de consul patent had gevraagd en geopineerd – zijn argumenten had vermeld – als commissionair ²⁷). Dit 'regt van Patent' op alle handel, neringen, beroepen en bedrijven, en enige andere objecten van weelde of vermaak was in ons land ingevoerd bij de ordonnantie van 18 december 1805 en werd in de wandeling genoemd naar de ontwerper van het stelsel: Gogel, een medewerker van Raadpensionaris Rutger Jan Schimmelpenninck.

In Frankrijk had de begunstiging van adel en geestelijkheid onder het Ancien Régime tot vele misbruiken aanleiding gegeven. De Franse revolutie maakte daaraan een einde. De nijverheid en het ambacht werden belast met een 'droit de patente'. Dit recht hield het midden tussen een vergunningsrecht tot uitoefening van een bepaald bedrijf en een belasting op de naar uiterlijke kentekenen bepaalde, vermoedelijke, winst. Het stelsel Gogel was hierop geïnspireerd; het werd wel herhaaldelijk gewijzigd maar het bleef toch

gelden tot aan de invoering van de inkomstenbelasting. Het stelsel kende vijf afdelingen; de afdelingen een en twee hadden het recht van patent op beroepen en bedrijven tot onderwerp. Voor de beroepen, waarvan de winst afhankelijk was van de plaats van vestiging, wat zeker voor een commissionair gold, waren acht klassen ingesteld. Het jaarlijks te betalen bedrag steeg met het inwonersaantal van de plaats waar het beroep of het bedrijf werd uitgeoefend ²⁸⁾. In de patentwetgeving waren de cargadoors bij de commissionairs ingedeeld. De verkrijger van het patent genoot in het maatschappelijk verkeer een zekere bescherming, althans erkenning ten aanzien van zijn beroep, want hij had het recht om dat beroep of bedrijf overal in het land uit te oefenen.

Wambersie had dus in 1820 patent als commissionair verkregen. Hij had reeds enige relaties te Rotterdam. Uit het copie-brievenboek ²⁹⁾ blijkt dat hij met de firma's Ferrie en Co. en Mees, Boer en Moens reeds vanuit Savannah zaken had gedaan. Zijn reis naar Amerika in de jaren 1824 tot 1825 was ook gemaakt om zijn relatiekring te bezoeken en nieuwe kontakten te leggen. Hij deelt namelijk in de Savannah-Georgian van 18 maart 1825 per advertentie mee, dat hij graag katoen, rijst en tabak in consignatie wil ontvangen, terwijl hij zijn bemiddeling zou kunnen verlenen bij de import van linnen uit Verviers, kant uit Valenciennes, Brussels laken, Zwitserse horloges, 'Holland Gin, equal to any ever imported' en 'Dutch Round Cheese, commonly called negroheads'. Veel succes zal hij niet gehad hebben want later blijkt nog maar eenmaal een advertentie te staan in de Savannah-Georgian, die in verband kan worden gebracht met Wambersie. Het betreft hier de advertentie van 24 januari 1826 waarin een handelsvriend van Wambersie, een zekere J. Delbreghe, bericht, dat hij rechtstreeks uit Rotterdam van de consul enige pijpen Hollandse jenever had ontvangen, welke hij ook bij afname van kleine hoeveelheden goedkoop zou kunnen aanbieden. Van andere zaken blijkt echter niets.

Op grond van de patentwet waren de commissionairs in dezelfde groep geplaatst als de cargadoors en Wambersie zal ongetwijfeld spoedig hebben gemerkt, dat zijn ambt als consul der Verenigde Staten te Rotterdam hem in dit opzicht veel mogelijkheden bood. De kapiteins der te Rotterdam aangekomen Amerikaanse schepen waren namelijk verplicht hem te bezoeken in zijn officiële status

van consul, teneinde ambtelijke handelingen door hem te laten verrichten. Het lag voor de hand dat althans een deel van hen zich ook tot de consul zou wenden met de vraag, wie hij voor de behandeling van de scheepszaken zou kunnen aanbevelen. In zijn kwaliteit van consul zou Wambersie voor een reeds te Rotterdam gevestigde cargadoor een begerenswaardige partner zijn. De combinatie kwam trouwens vaker voor: de cargadoor F. Smeer was consul van Oldenburg. Uit deze overwegingen laat zich het compagnonschap verklaren dat op 1 januari 1821 onder de firma van Wambersie en Burger aanving. De Rotterdamse partner was Dionijs Burger Jr., geboren te Rotterdam op 26 januari 1788. Deze was met zijn vader Dionijs Burger Sr. geassocieerd in de cargadoorsfirma D. Burger en Zoon.

D. Burger was een voorzichtig man! De circulaire met de kennisgeving van de oprichting van Wambersie en Burger aan de relaties bevatte een belangrijke clausule. Van de firma Wambersie en Burger werd vermeld dat de 'handelingen zich eeniglijk zullen bepalen tot het waarnemen van de Cargadoorszaken voor 't huis behorende in de Vereenigde Staten van Noord-Amerika'. Onderaan de circulaire stond echter de mededeling: 'Het Huis D. Burger en Zoon continueerd op den ouden voet'.

De archieven van de notarissen te Rotterdam geven bijzonderheden omtrent de werkzaamheden der cargadoorsfirma's. De firma's Wambersie en Burger, later Wambersie en Crooswijck en Wambersie en Zoon maakten vrijwel altijd gebruik van de diensten van de notarissen Schadee en hun associés, hoewel ook akten in de protocollen van andere notarissen voorkomen. Dat Wambersie geregeld bij het notariskantoor Schadee de akten liet passeren, was mede het gevolg van de omstandigheid dat notaris Schadee beëdigd translateur was en de Engelse taal volkomen beheerste. Dikwijls werd dan ook aan de akten de vermelding toegevoegd, dat haar inhoud door de notaris aan de kapitein was medegedeeld en dat deze had begrepen waartoe hij zich had verbonden. In bepaalde gevallen was men verplicht notariële akten op te maken bijv. wanneer een borgstelling moest plaatsvinden. Ook was een akte vereist als er een scheepsramp had plaatsgevonden. De kapitein legde dan veelal met de stuurman of met enkele maats een verklaring af over de oorzaak van de ramp.

Het lag voor de hand dat John Wambersie zijn vader eveneens

opvolgde als deelgenoot in de firma Wambersie en Burger. Aanvankelijk trad Dionijs Burger alléén op als comparant bij de borgstellingen, maar sinds het overlijden van Emanuel Wambersie trad ook John Wambersie naar buiten op. De eerste akte waarmee hij te maken had, werd gepasseerd op 10 maart 1830 voor notaris Willem Kley. John Wambersie handelde voor Wambersie en Burger en 'agerende' voor kapitein Frederic Williams van het gekoperd snelzeilend fregatschip 'Indian Chief', dat met 180 personen, de bemanning daaronder gerekend, van 's-Gravendeel naar City-Point zou varen. De comparant Wambersie verklaarde ervoor zorg te dragen, dat het schip behoorlijk uitgerust en van al het nodige voorzien zou zijn, zodra de landverhuizers waren gearriveerd. De firma werd verbonden voor nakoming in recht³⁰).

Uit de akten valt een merkwaardige ontwikkeling te constateren. Aanvankelijk had een schipper die te Rotterdam aankwam geen vaste cargadoor, reden waarom de waterklerken zich uit alle macht inspanden om de schippers te bewegen hun patroon als cargadoor te kiezen. De kapitein zelf trad daarbij zelfstandig op: hij legde verklaringen af en koos alleen domicilie ten kantore van zijn cargadoor. In het algemeen was hij eigenaar of mede-eigenaar van het schip. De betrekkingen met de kapiteins werden uiteraard hechter naarmate deze geregelder in de haven arriveerden. Als de kapitein een vaste catgadoor had gekozen, was het de gewoonte dat hij met krijt of teer op de muur van het cargadoorskantoor schreef waar het schip te vinden was. Ook hierin trad verandering op als het schip min of meer geregeld in Rotterdam aankwam.

Het fregatschip de 'Indian Chief' bijv. arriveerde jaren achtereen tweemaal per jaar te Rotterdam, namelijk omstreeks april en in september. Het lag steeds aan het adres van Wambersie en Burger die het schip geregeld in de advertenties vermeldde. Een afvaartdatum werd daarin niet opgenomen. Een dergelijke datum kon ook niet gegeven worden, omdat de afvaart in de eerste plaats afhankelijk was van de windrichting maar ook van het feit of er voldoende lading aanwezig was. Langzamerhand waren de kapiteins niet meer (mede)eigenaar van het schip, maar voeren ze voor reders. Dezen verlangden continuïteit in het waarnemen van hun belangen, zodat zij vaste vertegenwoordigers aanzochten die konden rekenen op regelmaat in de door hen te verrichten werkzaamheden. De ontwikkeling van de communicatiemogelijkheden bood

gelegenheid tot intensivering van het contact tussen reders en cargadoors.

De associatie van John Wambersie met Dionijs Burger duurde ongeveer negen jaar want deze laatste trok zich op 31 januari 1838 uit al zijn zaken terug. Hij verliet op die datum zowel de firma Wambersie en Burger als de firma D. Burger en Zoon. Hij was toen vijftig jaar oud. Nadat hij zijn zaken vaarwel had gezegd, genoot hij nog vele jaren van zijn vrije tijd. Hij zal in die jaren ongetwijfeld veel genoeg hebben gesmaakt van zijn artistieke inslag. Hij was stellig een ontwikkeld man met kunstzinnige gevoelens; enkele Franse en Engelse gedichten in romantische geest en enige pentekeningen van zeegezichten of haventaferelen geven daarvan blijk. Dionijs Burger overleed te Rotterdam op 17 november 1860.

Na het uittreden van de heer Dionijs Burger op 31 januari 1838 maakten John Wambersie en Henricus Willem Cornelius Crooswijk hun associatie in de cargadoorsfirma Wambersie en Crooswijk bekend. De oprichtingscirculaire vermeldde 1 februari 1838 als datum. H. W. C. Crooswijk, echtgenoot van Johanna Maria Rogaers, had al dertien jaar lang diensten bewezen aan de firma's Wambersie en Burger en D. Burger en Zoon. Naar alle waarschijnlijkheid heeft hij zich voornamelijk beziggehouden met expeditiezaken; in het adresboek van 1830 wordt hij namelijk bij de expeditieuren vermeld. Hij was geboren te Rotterdam in het jaar 1806 zodat hij dus vrijwel even oud was als zijn partner. Hij woonde aanvankelijk aan de Karnemelkshaven P 40 en daarna West-Nieuwland 4-83. Het kantoor van Wambersie en Crooswijk werd nu gevestigd aan de Boompjes A 47, waar John Wambersie ook zelf woonde. Een andere cargadoor, J. G. Schommerus, had hier eveneens zijn kantooradres. De firma Wambersie en Crooswijk bestond precies twintig jaar toen 'H. W. C. Crooswijk, wensende zich geheel uit zaken terug te trekken' op 31 januari 1858 de firma verliet. De uitgetreden firmant had geen kinderen die rechten op de firma zouden kunnen doen gelden. Ongeveer anderhalf jaar nadien, op 18 januari 1859, overleed hij te Bonn.

John Wambersie die op 26 juni 1832 met Jeanette Cornelia Cijfveer in het huwelijk was getreden, had een zoon, August Andrew die op 19 februari 1835 te Rotterdam was geboren. Deze was de

N°. 541 54
189

**EXTRACT uit het Register
der besluiten van den
STAATSRAAD, GOUVERNEUR VAN
ZUIDHOLLAND.**

DE STAATSRAAD, GOUVERNEUR VAN ZUIDHOLLAND;

Op een vergadering van Zyne
Hoogheids den Minister van Konink-
rijk te Brussel d' 29, waarbij de
Staatsraad Gouverneur werd aangezocht
om gunstig te beschikken op een
quest van John Wambersie Consul
der vereenigde Staten van Noord-Amerika
te en H. M. de Crooswijk te Am-
sterdam, staatsende ter betoelening
dier reis als Argendeers & Controleurs
aldaar onder de firma van Wambersie
en de Crooswijk.

Op een vergadering van Zyne
Hoogheids den Minister van Konink-
rijk te Brussel d' 29, waarbij de
Staatsraad Gouverneur werd aangezocht
om gunstig te beschikken op een
quest van John Wambersie Consul
der vereenigde Staten van Noord-Amerika
te en H. M. de Crooswijk te Am-
sterdam, staatsende ter betoelening
dier reis als Argendeers & Controleurs
aldaar onder de firma van Wambersie
en de Crooswijk.

Gehoord de Considerationen
vanden provinciale Raad van
Zuidholland.

Beveelt om gunstige besluiten
te nemen op de quest van
John Wambersie en
H. M. de Crooswijk te Am-
sterdam, staatsende ter betoelening
dier reis als Argendeers & Controleurs
aldaar onder de firma van Wambersie
en de Crooswijk.

Aan
John Wambersie & de Crooswijk

Crooswijck -
De Schipbreuker dezes zal
worden uitgericht, op Zegel, aan
de Regterstraten ten einde
den te bevestigen tot een van
admissie.

Coll
de
P.

Amsterdam den 15 maart 1838
De Heer de Gouverneur wordt
Gef. vander Drijs
voor de Straat Conform
De Griffier der Staten van Holland
J. H. H. H.

69. Akte van admissie als cargadoors en convooilopers onder de firma van Wambersie en Crooswijck, 15 maart 1838.

tweede zoon uit het huwelijk van John Wambersie en Jeanette Cijfveer. De oudste zoon (geboren in 1834) Eugene Thomas leefde slechts enkele jaren. Later werden nog twee dochters geboren, Jane Mary en Mathilde Anne. In de circulaire waarin de relaties van de firma Wambersie en Crooswijck de mededeling ontvingen van de liquidatie van deze firma, werd bekend gemaakt dat de Heer A. A. Wambersie, die al verscheidene jaren bij zijn vader en diens compagnon werkzaam was geweest, nu in de firma zou worden opgenomen. Het lag voor de hand dat deze toetreding een wijziging van formele aard tot gevolg had; sinds 1 februari 1858 presenteerde de firma zich als: Wambersie en Zoon, welke naam thans reeds langer dan een eeuw ongewijzigd is gebleven.

III Bemoeiingen met emigratie

De opeenvolgende firma's Wambersie hebben uiteraard ook te maken gehad met de landverhuizing naar Amerika. Veel schepen namen behalve een gevarieerde lading ook landverhuizers aan boord. Uit de notariële akten kunnen wij ons een beeld vormen van de bemoeiingen die de cargadoors hadden met de landverhuizers naar Amerika.

De emigratie naar de Nieuwe Wereld geschiedde vooral vanuit de Duitse staten en staatjes. Vooral de landverhuizers uit Zuid-Duitsland reisden via Rotterdam, waar zij niet zelden berooid en haveloos arriveerden. De Nederlandse regering ging in verband hiermee herhaalde malen over tot het sluiten van overeenkomsten met Duitse staten. Deze overeenkomsten hadden de afschaffing van heffingen ten doel die de emigratie belemmerden. Verschillende Duitse staten vreesden nl. dat een onbelemmerde emigratie te zeer tot vermindering van het bevolkingsaantal zou leiden en hieven daarom bepaalde rechten bij vertrek naar het buitenland. Deze resten van mercantilistische politiek bestonden uit het aftochtsrecht (*ius detractus*) en uit de belasting op de emigratie (*census emigrationis*); onze huidige subsidie aan emigranten lijkt in dit licht uiterst genereus. Met Hannover werden deze overeenkomsten gesloten in augustus 1817, met Beieren in september 1817, met Bremen in 1826, met Reuss in 1836 en met Saksen-Meiningen eveneens in dat jaar.

Omdat het herhaaldelijk voorkwam, dat emigranten uit Duits-

land eerder te Rotterdam aankwamen dan het schip, dat hen naar Amerika zou brengen, eiste de wet, dat twee borgen zich garant zouden stellen voor de kosten die tijdens het oponthoud te Rotterdam onvermijdelijk waren. Slechts zelden waren de emigranten die have en goed te gelde gemaakt hadden om de oversteek naar het land van de onbegrensde mogelijkheden te wagen, in staat deze onvoorziene verblijfkosten te dragen. Een cargadoorsfirma trad op als eerste borg, één van haar relaties als de andere; beide borgen moesten natuurlijk afstand doen van de rechten van uitwinning en van schuldsplitsing. Elke borg kon dus rechtstreeks voor het totaal der kosten worden aangesproken.

De eerste borgstellingsakte, die wij ten aanzien van landverhuizing hebben gevonden, is van 19 mei 1828. Ze werd verleden voor notaris Willem Kley, de compagnon van Mr. Adam Schadee. Borgen werden de firma's Wambersie en Burger, waarvoor D. Burger Jr. weer optrad en het 'huis van negotie', canterende onder de firmaam W. A. Fuchs en Co., kooplieden, voor welke firma de heer W. A. J. Fuchs verscheen. Beide comparanten verklaarden hun firma's borg te stellen voor de kosten, die de kapitein van de 'William Penn', liggende te 's-Gravendeel, groot 330 ton, in het Koninkrijk der Nederlanden zou maken voor 85 met name genoemde Duitsers, die met het genoemde schip naar Amerika zouden worden vervoerd ³¹).

Op dezelfde dag verscheen de kapitein van de 'William Penn', Stephen Smith, bij dezelfde notaris. Hij verklaarde, dat hij met 150 personen, inclusief de bemanning, naar Amerika wilde varen en dat zijn adres aan het kantoor van Wambersie en Burger was. Hij zelf zou zorg dragen voor de uitrusting van zijn schip ³²).

Uit deze domiciliekeuze blijkt reeds de band tussen één der beide borgen en de kapitein; op 17 mei overigens, adverteerden Wambersie en Burger dat het fregatschip 'William Penn' in lading lag naar Baltimore, maar ook goederen voor New York Philadelphia en Boston meenam.

Dezelfde borgen als hierboven, stelden zich enige weken later ³³) garant voor kapitein Ephraim Finney, die met het brikschip 'Volant' van 211 ton, 85 Duitsers, allen met naam vermeld, naar New York zou vervoeren. Het schip lag ook in lading aan het adres van Wambersie en Burger ³⁴). Op 19 juni 1828 was als tweede borg aanwezig Richard Boer voor de firma Mees, Boer en Moens, nu voor

de kapitein van de 'Westmoreland', 305 ton, die met 106 Duitsers naar Amerika zou varen ³⁵).

Lang niet altijd waren de landverhuizers, voor wie de cargadoor en zijn relatie borg stonden, bij name bekend. In vele gevallen maakte men gebruik van de diensten van een buitenlands agent, meestal een schipper uit de geboortestreek van de aanstaande emigranten. Dit blijkt onder meer uit een akte op 25 juli verleden voor notaris Schadee, waar compareerden Dionijs Burger Jr. voor Wambersie en Burger, scheepsagenten en cargadoors, alsmede de heer Gerrit Varkevisser Rzn. voor de firma R. en G. Varkevisser, Dorrepaal en Hodges, kooplieden, Boompjes A 126. De beide heren stonden borg voor Stephen Howland, kapitein van de 'Jason', 346 ton, waarmede deze voornemens was te gaan van 's-Graven-deel naar Amerika, om te vervoeren 134 personen, komende uit Württemberg en Baden en aan te wijzen door schipper Franz Zimmerman Jr van Haszmersheim aan de Neckar. De borgstelling betrof weer de kosten voor deze landverhuizers op Nederlands grondgebied gemaakt, welke kosten ten laste van kapitein Howland zouden komen ³⁶). Het fregatschip 'Jason' lag blijkens een advertentie van 29 juli 1828, door Wambersie en Burger in de Rotterdamsche Courant geplaatst, in lading voor New York.

Herhaaldelijk deden de cargadoors moeite voor een vlotter gang van zaken bij de ambtelijke formaliteiten, daar hun revenuen, maar ook hun borgtochten bij oponthoud gevaar liepen. Zo verzonden Wambersie en Burger een request aan het Ministerie van Justitie, om een groep landverhuizers toch door te laten, ofschoon deze hun papieren niet door de Nederlandse gezant te Berlijn hadden laten viseren. Dit verzoek werd toegestaan, op voorwaarde dat de Pruisische gezant te 's-Gravenhage de passen doorzocht ³⁷). Bij een andere gelegenheid verzocht de heer Crooswijck van Wambersie en Burger, die daarvoor bij de Minister op audiëntie kwam, om versnelling van een proces tegen landverhuizers, die onderweg naar Rotterdam waren gestrand en nu door bemiddeling van zijn firma verder naar Amerika zouden worden vervoerd. Dit verzoek werd eveneens toegestaan ³⁸).

Een klacht van de consul van Pruisen te Rotterdam over oponthoud in Rotterdam leidde tot de vraag, wie verplicht was tot het verstrekken van levensmiddelen. Het bleek dat de firma hulp bood,

hoewel zij zich daartoe, om risico te vermijden, niet contractueel had verbonden ³⁹⁾).

De voorzichtigheid die de cargadoors in deze kwestie in acht namen, blijkt ook uit de gang van zaken met de 'Indian Chief' in 1831. John Wambersie 'ageerde voor de kapitein', d.w.z. handelde in diens naam, en zou er voor zorgen, dat het schip gereed kwam. De heren D. Burger voor D. Burger en Zoon en R. Boer voor de firma Mees, Boer en Moens werden borgen voor de kapitein, inzake de kosten die 160 landverhuizers in Nederland zouden maken. De landverhuizers werden geïdentificeerd op aanwijzing van schipper George Kühnle den Ouden (der Aeltere) uit Haszmersheim. Deze akten werden gepasseerd op 13 april 1831 ⁴⁰⁾).

Kennelijk had schipper Kühnle moeilijkheden bij het vergaren van de kudde; hij kwam niet erg snel opdagen en het schip wachtte maar! Om de schipper onder druk te zetten en om hun risico te verminderen, stapten de beide borgen opnieuw naar de notaris. Reeds de volgende dag verwezen de heren Burger en Boer naar de zojuist opgestelde akte van borgstelling, welke 'zij niet anders verstaan willen worden zulks gedaan te hebben, dan onder uitdrukkelijk beding en protest dat de gemelde personen uiterlijk voor of op den 10den Mei 1831 van Heilbronn zouden afvaren'. Indien zulks niet het geval zou zijn, zou de borgtocht als ingetrokken en 'buiten effect' moeten worden beschouwd; tengevolge waarvan het schip zonder passagiers naar Amerika zou vertrekken en 'de Colonne passagiers niet over de grenzen van het Koninkrijk der Nederlanden zal worden toegelaten'. Afschrift van deze akte zou schipper Kühnle onmiddellijk worden toegezonden ⁴¹⁾).

Bij Kon. Besluit van 28 december 1837, houdende nadere bepalingen 'omtrent den doortogt van landverhuizende personen', werd voorzien in gerezen bezwaren ten aanzien van eerder vastgestelde regelingen. Nu werd bepaald, dat alle reders, scheepsmakeelaars en cargadoors, die zich met het vervoer van landverhuizers zouden willen belasten, van hun voornemen moesten kennisgeven aan een Commissie van Toezicht, door het Gemeentebestuur te benoemen, welke Commissie zou bestaan uit een lid van de Stedelijke Raad en twee of meer handelaren, cargadoors of reders. Deze kennisgeving zou een opgave van het aantal te vervoeren personen moeten inhouden, als grondslag voor een notariële akte, waarbij

Ophiodon den Leren in laintegsten Juny.

1840
1841
1842
1843
1844
1845
1846
1847
1848
1849
1850
1851
1852
1853
1854
1855
1856
1857
1858
1859
1860
1861
1862
1863
1864
1865
1866
1867
1868
1869
1870
1871
1872
1873
1874
1875
1876
1877
1878
1879
1880
1881
1882
1883
1884
1885
1886
1887
1888
1889
1890
1891
1892
1893
1894
1895
1896
1897
1898
1899
1900
1901
1902
1903
1904
1905
1906
1907
1908
1909
1910
1911
1912
1913
1914
1915
1916
1917
1918
1919
1920
1921
1922
1923
1924
1925
1926
1927
1928
1929
1930
1931
1932
1933
1934
1935
1936
1937
1938
1939
1940
1941
1942
1943
1944
1945
1946
1947
1948
1949
1950
1951
1952
1953
1954
1955
1956
1957
1958
1959
1960
1961
1962
1963
1964
1965
1966
1967
1968
1969
1970
1971
1972
1973
1974
1975
1976
1977
1978
1979
1980
1981
1982
1983
1984
1985
1986
1987
1988
1989
1990
1991
1992
1993
1994
1995
1996
1997
1998
1999
2000
2001
2002
2003
2004
2005
2006
2007
2008
2009
2010
2011
2012
2013
2014
2015
2016
2017
2018
2019
2020
2021
2022
2023
2024
2025
2026
2027
2028
2029
2030
2031
2032
2033
2034
2035
2036
2037
2038
2039
2040
2041
2042
2043
2044
2045
2046
2047
2048
2049
2050
2051
2052
2053
2054
2055
2056
2057
2058
2059
2060
2061
2062
2063
2064
2065
2066
2067
2068
2069
2070
2071
2072
2073
2074
2075
2076
2077
2078
2079
2080
2081
2082
2083
2084
2085
2086
2087
2088
2089
2090
2091
2092
2093
2094
2095
2096
2097
2098
2099
2100
2101
2102
2103
2104
2105
2106
2107
2108
2109
2110
2111
2112
2113
2114
2115
2116
2117
2118
2119
2120
2121
2122
2123
2124
2125
2126
2127
2128
2129
2130
2131
2132
2133
2134
2135
2136
2137
2138
2139
2140
2141
2142
2143
2144
2145
2146
2147
2148
2149
2150
2151
2152
2153
2154
2155
2156
2157
2158
2159
2160
2161
2162
2163
2164
2165
2166
2167
2168
2169
2170
2171
2172
2173
2174
2175
2176
2177
2178
2179
2180
2181
2182
2183
2184
2185
2186
2187
2188
2189
2190
2191
2192
2193
2194
2195
2196
2197
2198
2199
2200
2201
2202
2203
2204
2205
2206
2207
2208
2209
2210
2211
2212
2213
2214
2215
2216
2217
2218
2219
2220
2221
2222
2223
2224
2225
2226
2227
2228
2229
2230
2231
2232
2233
2234
2235
2236
2237
2238
2239
2240
2241
2242
2243
2244
2245
2246
2247
2248
2249
2250
2251
2252
2253
2254
2255
2256
2257
2258
2259
2260
2261
2262
2263
2264
2265
2266
2267
2268
2269
2270
2271
2272
2273
2274
2275
2276
2277
2278
2279
2280
2281
2282
2283
2284
2285
2286
2287
2288
2289
2290
2291
2292
2293
2294
2295
2296
2297
2298
2299
2300
2301
2302
2303
2304
2305
2306
2307
2308
2309
2310
2311
2312
2313
2314
2315
2316
2317
2318
2319
2320
2321
2322
2323
2324
2325
2326
2327
2328
2329
2330
2331
2332
2333
2334
2335
2336
2337
2338
2339
2340
2341
2342
2343
2344
2345
2346
2347
2348
2349
2350
2351
2352
2353
2354
2355
2356
2357
2358
2359
2360
2361
2362
2363
2364
2365
2366
2367
2368
2369
2370
2371
2372
2373
2374
2375
2376
2377
2378
2379
2380
2381
2382
2383
2384
2385
2386
2387
2388
2389
2390
2391
2392
2393
2394
2395
2396
2397
2398
2399
2400
2401
2402
2403
2404
2405
2406
2407
2408
2409
2410
2411
2412
2413
2414
2415
2416
2417
2418
2419
2420
2421
2422
2423
2424
2425
2426
2427
2428
2429
2430
2431
2432
2433
2434
2435
2436
2437
2438
2439
2440
2441
2442
2443
2444
2445
2446
2447
2448
2449
2450
2451
2452
2453
2454
2455
2456
2457
2458
2459
2460
2461
2462
2463
2464
2465
2466
2467
2468
2469
2470
2471
2472
2473
2474
2475
2476
2477
2478
2479
2480
2481
2482
2483
2484
2485
2486
2487
2488
2489
2490
2491
2492
2493
2494
2495
2496
2497
2498
2499
2500
2501
2502
2503
2504
2505
2506
2507
2508
2509
2510
2511
2512
2513
2514
2515
2516
2517
2518
2519
2520
2521
25

[illegible]

I have been thinking of writing you for some time, but have been so busy that I could not find time. I am now in the city and will be home in a few days. I hope to hear from you soon.

[illegible]

De Levenswijzen van de yers. vermenigv. den landbouw
by overname van land en de yers. van den Rijk en van
de yers. van de yers. van de yers. van de yers. van de yers.
van de yers. van de yers. van de yers. van de yers. van de yers.
van de yers. van de yers. van de yers. van de yers. van de yers.

C. One by sugar the result is rather rougher than your own orthographic
yourself. I have not given the only way of playing in hand
have not with sugar.

C. The better some and as soon as it has been seen, we should
better make our ground as well as let some of your own
eye round the border board and as much as you can
know or see of your own.

Die Herren bürgerlichen Kaufleute an der Spitze des bürgerlichen
Verstandes ergreifen die Sache, um einen Testaments Akt zu

de reders of andere personen zich zouden moeten verbinden:

- a) 'te zullen zorgen voor de goede ontvangst der Landverhuizers bij derzelver aankomst aan de grenzen van dit Rijk, en voor derzelver geregelden doortogt, mitsgaders behoorlijke huisvesting, verpleging enz. gedurende de reis van de grenzen naar de inschepingsplaats;
- b) om bij ieder transport te zullen zorgen voor goede scheepsgelegenheid; behoorlijke proviandering en verpleging der Landverhuizers aan boord;
- c) te zullen zorgen dat de bodems, tot het vervoer over zee bestemd, telkenmale in tijds gereed en van het noodige voorzien zijn, zoodat de Landverhuizers onverwijld aan boord derzelve kunnen worden opgenomen;
- d) te zorgen voor huisvesting en verpleging der Landverhuizers, ingeval het tot derzelver vervoer bestemde schip, bij hunne aankomst in de inschepingsplaats overhooptelijk nog niet volkomen tot hunne ontvangst gereed mogt zijn;
- e) te zorgen, dat, ingeval van zeerampen, hetzij binnengaats of op de kusten, hetzij in de Europeesche zeeën, in het lot der Landverhuizers, door huisvesting, verpleging, aanschaffing van een ander schip en wat dies meer zij, worde voorzien, in voege dat hunne verzorging niet tot last van den Lande kome; zullende tot de boven bedoelde einden de Scheepsbevelhebbers moeten voorzien zijn van de noodige gelden of credieten, ofte wel naar keuze der Ondernemers, van bewijzen dat de noodige gelden bij eene of andere solide betaalkas zijn gedeponceerd of bij eene geaccrediteerde Assurantie-Maatschappij zijn verzekerd'.

Tevens waren de reders, scheepsmakelaars en cargadoors verplicht een som geld te storten ten behoeve van het Rijk, en wel zoveel malen f 150,— als het aantal landverhuizers bedroeg, dat was opgegeven. De vrees voor de verplichting van de Staat om hulp te bieden aan berooide emigranten kwam voorts tot uiting in de bepaling dat twee hier te lande gevestigde handelshuizen zich als borg moesten stellen. Het Rijk zou op deze borgen kosten kunnen verhalen, die door nalatigheden der ondernemers zouden zijn ontstaan. De Commissie zou ook haar aandacht moeten vestigen op de deugdelijkheid van de scheepsruimte — vier personen per elke

vijf lasten – en zich ervan vergewissen dat bovenbedoelde borgstelling inderdaad was geschied. De reders, scheepsmakelaars en cargadoors zouden door hun zaakwaarnemers de landverhuizers moeten voorzien van de nodige paspoorten, gevisieerd door de Nederlandse gezanten. Tot de leden van deze Commissie van Toezicht te Rotterdam werden benoemd de heren D. Blankenheym, J. Hudig, J. Mees en D. Dorrepaal.

De firma Wambersie en Crooswijck paste haar activiteiten in de emigratiesector uiteraard bij deze nieuwe regeling aan. Voor het eerst blijkt dit op 27 juni 1838, toen John Wambersie de gevraagde verklaringen aflegde ten behoeve van het transport van 150 landverhuizers. In een eerste akte werden de verplichtingen van de firma omschreven en in een volgende akte verklaarde ⁴²⁾ John Wambersie zich bereid een som gelds groot f 22.500,— als borgsom te storten ten behoeve van de Commissie van Toezicht. Als borgen voor de firma Wambersie en Crooswijck traden op de heren Sölling en Pauls van de firma's Sölling en Co. en Pauls en Zoon. Nadien blijkt uit de akten niet alleen de toename van het aantal landverhuizers maar ook de onregelmatigheden die een gevolg waren van de wisselvallige zeilvaart. De oprichting van stoomvaartlijnen zou hierin verandering en verbetering brengen.

NOTEN

1) Mededelingen van G. Leroy te Wambrechies en van P. de Saint-Aubin, directeur der Archives Nationaux te Lille.

2) Belangrijke aanvullingen van onze gegevens verkregen wij van de heer J. F. Wambersie te Wilrijk, een nazaat uit hetzelfde geslacht.

3) Minuten Staten van goed, reeks 332, portefeuille 1092.

4) Gemeentearchief Rotterdam (G.A.R.), Handschriftenverzameling nr. 3233.

5) Journal of the Convention, January 24, 1788.

6) Gazette State of Georgia, April 14, 1785.

7) Order van General Twiggs, June 18, 1789.

8) Prof. dr. P. J. van Winter, Het aandeel van den Amsterdamschen Handel aan den Opbouw van het Amerikaansche Gemeenebest, dl. II. Uitg. Het Ned. Econ. Hist. Archief, 's-Gravenhage 1933, blz. 337 e.v.

9) Brief van E. Wambersie dd. 10 augustus 1794 aan gouverneur George Mathews.

10) Executive minutes of the State of Georgia, 13 januari 1795 en 23 september 1796.

11) Berichten o.a. in de Georgia Republican and State Intelligencer

van 12 november 1804 en 21 november 1806.

12) Dit blijkt uit advertenties in de *Columbian Museum and Savannah Advertiser* en in de *Savannah Georgian* uit de jaren 1796 tot 1825.

13) G.A.R., Handschriftenverzameling nr. 3233.

14) Van Winter, t.a.p., blz. 407.

15) P. Hoekstra, *37 Years of Holland-American Relations, 1803 tot 1840*, Grand Rapids 1916, blz. 135 noot 1, die spreekt van 'Abandoned', zich baserend op een brief van Emanuel Wambersie van 5 mei 1818, welke ons onbekend is.

16) *Consular Letters Rotterdam I*.

17) President van 1825 tot 1829.

18) Het totaal van de voorschotten was niet hoog en het saldo te zijnen gunste bedroeg slechts 8 gulden en 7 stuiver.

19) Contagion = besmettelijke ziekte.

20) G.A.R., not. arch. nr. 253/275.

21) Charles S. Wylly, *Annals and Statistics of Glynn County, Georgia* z.j., blz. 47. Het jaartal op deze pagina vermeld, moet zijn 1823 in plaats van 1822.

22) *Consular Letters Rotterdam I*, Rotterdam 18 oktober 1829.

23) *Ibidem*.

24) In het *Nieuw Adresboek* van 1834, bij Mensing en van Westreenen, staat abusievelijk op blz. III nog Wambersie E. als consul vermeld.

25) G.A.R., not. arch. nr. 544/673, dd. 13 november 1834.

26) *Consular Letters Rotterdam I*, 21 november 1834. De verklaringen van de scheepsofficieren te Boston en de brief van de eigenaren van de brik zijn bij de brief van de consul gevoegd.

27) G.A.R., uitg. missiven van Burg. nr. 371/212. In dit stuk wordt ten onrechte gesteld dat Emanuel Wambersie in Brugge geboren is. (Prof. Van Winter baseert zich hierop). Uit het voorgaande blijkt, dat E. W. in Gent geboren is!

28) Zie: M. W. F. Treub, *Ontwikkeling en Verband van de Rijks-, Provinciale- en Gemeente-Belastingen in Nederland*, I. Leiden 1885, blz. 128.

29) G.A.R., Handschriftenverzameling nr. 3233.

30) G.A.R., not. arch. nr. 503/57.

31) G.A.R., not. arch. nr. 502/110.

32) G.A.R., not. arch. nr. 502/111.

33) G.A.R., not. arch. nr. 502/126, dd. 9 juni 1828.

34) Advertentie Rott. Crt. van 3 juni 1828.

35) G.A.R., not. arch. nr. 502/133-134.

36) G.A.R., not. arch. nr. 522/160.

37) *Algemeen Rijksarchief (A.R.A.), Archieven van het Departement van Justitie* nr. 4800/151-152.

38) A.R.A., Arch. Departement Justitie nr. 4801/167.

39) A.R.A., Arch. Departement Justitie nr. 4802/28.

40) G.A.R., not. arch. nr. 503/76-77.

41) G.A.R., not. arch. nr. 503/78.

42) G.A.R., not. arch. nr. 509/153-154.